

УДК 342.951 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.18>

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ СУДОВОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Чумак В.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Чумак В.В. Загальносоціальні принципи адміністративної діяльності Служби судової охорони України.

У статті визначено загальносоціальні принципи діяльності Служби судової охорони України.

Зазначено, що до системи загальносоціальних принципів адміністративної діяльності Служби судової охорони України запропоновано включити такі принципи: демократизму; прозорості; гуманності; довіри населення; зовнішньої взаємодії; підконтрольності та підзвітності; поєднання переконання та примусу.

Підкреслено, що принцип гуманності означає, що працівник Служби судової охорони України у своїй діяльності повинен бути ввічливим, люб'язним та делікатним по відношенню до підозрюваних, свідків або потерпілих. Є неприпустимим негуманне або принизливе ставлення до будь-кого, незалежно від його статусу під час правовідносин з Службою судової охорони України.

Наголошено, що переконання в адміністративній діяльності Служби судової охорони України – це метод впливу на свідомість і поведінку людей, що представляє собою сукупність заходів виховного, роз'яснювального та заохочувального характеру, що здійснюються з метою підвищення правосвідомості громадян і добровільного дотримання та виконання законів.

Підкреслено, що сутність переконання в Служби судової охорони України полягає у впливі на свідомість та поведінку людей з метою формування у них правильних переконань, розуміння необхідності добровільно і сумлінно виконувати вимоги закону та інших правових норм.

Зазначено, що принцип поєднання переконання та примусу в адміністративній діяльності Служби судової охорони України є досить важливим. Без застосування переконання та примусу Служби судової охорони України при здійсненні адміністративної діяльності не могли б нормально функціонувати та належним чином виконувати делеговані державою функції.

Наголошено, що взаємодія Служби судової охорони України з різними суб'єктами під час протидії правопорушенням повинна утворювати колективну діяльність за межами Служби судової охорони України із всіма правоохоронними відомствами, органами державної влади, ЗМІ, громадськими об'єднаннями, населенням, що сприятиме поєднанню зусиль кожного із суб'єктів взаємодії у єдину систему протидії правопорушенням.

Ключові слова: Загальносоціальні принципи, діяльність, Служба судової охорони України, гуманність, прозорість, закон, нормативно-правові акти.

Chumak V.V. General social principles of administrative activity of the Judicial Protection Service of Ukraine.

The article defines general social principles of activity of the Judicial Protection Service of Ukraine.

It is noted that the following principles are proposed to be included in the system of general social principles of the administrative activity of the Judicial Protection Service of Ukraine: democracy; transparency; humanity; public trust; external interaction; controllability and accountability; a combination of persuasion and coercion.

It is emphasized that the principle of humanity means that an employee of the Judicial Protection Service of Ukraine must be polite, kind and delicate in relation to suspects, witnesses or victims in their activities. Inhumane or humiliating treatment of anyone, regardless of their status, during legal relations with the Judicial Protection Service of Ukraine is unacceptable.

It is emphasized that conviction in the administrative activity of the Judicial Protection Service of Ukraine is a method of influencing people's consciousness and behavior, which is a set of educational, explanatory and encouraging measures, carried out with the aim of increasing legal awareness of citizens and voluntary compliance and enforcement of laws.

It is noted that the principle of combining persuasion and coercion in the administrative activity of the Judicial Protection Service of Ukraine is quite important. Without the use of persuasion and coercion, the Judicial Protection Service of Ukraine would not be able to function properly and properly perform the functions delegated by the state when performing administrative activities.

By general social principles, we propose to understand the principles on which the relations of the Judicial Protection Service of Ukraine with society should be based. In our opinion, the operation of the Judicial Protection Service of Ukraine in compliance with these principles will allow us to satisfy the public's desire to improve the entire Judicial Protection Service of Ukraine in general.

Key words: General social principles, activity, Judicial Protection Service of Ukraine, humanity, transparency, law, normative legal acts.

Постановка проблеми. Етимологічним значенням слова «соціальний» є – пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; породжений умовами суспільного життя певного середовища, ладу; існуючий у певному суспільстві; здійснюваний у суспільстві; зумовлений поділом суспільства на класи [1, с. 1360].

Під загальносоціальними принципами ми пропонуємо розуміти принципи, на яких повинні ґрунтуватися взаємовідносини Служби судової охорони України саме із соціумом. На наше переконання, провадження діяльності Служби судової охорони України із додержанням цих принципів дозволить задовольнити прагнення громадськості до вдосконалення всієї Служби судової охорони України узагалі.

Стан опрацювання. Загальні питання діяльності Службу судової охорони України були предметом наукових досліджень В.Б. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, Г.В. Атаманчука, О.М. Бандурки, О.І. Безпалової, Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, О.П. Гетьманець, С.М. Гусарова, В.О. Заросило, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, М.Н. Курка, В.В. Мартиновського, О.І. Миколенка, О.М. Музичука, О.В. Негодченка, О.І. Остапенка, В.П. Петкова, В.М. Плішкіна, О.С. Проневича, О.Ю. Синявської, А.О. Собакаря, Х.П. Ярмачі, О.Н. Ярмиша та інших науковців. Однак, незважаючи на достатньо велику кількість наукових праць з різних напрямків діяльності Служби судової охорони України, питання загальносоціальні принципи адміністративної діяльності Служби судової охорони України, висвітлені фрагментарно, в межах більш широкої правової проблематики, відповідно залишилися невирішеними проблеми теоретичного, організаційного і правового характеру їх діяльності, що підкреслює доцільність наукового пошуку з досліджуваних питань.

Таким чином, необхідність удосконалення та системного оновлення діяльності Служби судової охорони України, форм та методів їх управлінської діяльності, правового статусу Служби судової охорони України та відсутність комплексних наукових досліджень цієї проблематики обумовлюють актуальність і вказують на необхідність комплексного дослідження загальносоціальні принципи адміністративної діяльності Служби судової охорони України.

Метою цієї статті є визначення загальносоціальні принципи адміністративної діяльності Служби судової охорони України.

Вклад основного матеріалу. Пропонуємо до системи загальносоціальних принципів адміністративної діяльності Служби судової охорони України включити такі принципи: демократизму; прозорості; гуманності; довіри населення; зовнішньої взаємодії; підконтрольності та підзвітності; поєднання переконання та примусу.

У зв'язку з цим пропонуємо розглянути більш докладніше кожен із цих принципів.

Принцип демократизму знайшов своє закріплення у ст. 1 Конституції України, де зазначено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

Ми цілком погоджуємося з позицією науковців, які вважають, що демократичною може бути визнана лише така держава, яка поважає як загальну волю народу, так і волю окремих соціальних груп і спільностей, а також кожної окремої особи – людини і громадянина [2, с. 187].

У розвинутих країнах дедалі зрілішою стає демократія, розширюється використання таких загальнодемократичних інститутів та ідей, як поділ влади, верховенство права та верховенство закону, превалювання загальнонародних інтересів над класовими, загальнолюдських – над націо-

нальними, публічних – над приватними, утверджуються гласність, плюралізм думок тощо. Тобто демократія поступово стає принципом організації співжиття людей, функціонування не тільки окремого суспільства, а й певної інтеграції країн із більш-менш схожим рівнем життя. Демократія - це порядок, заснований на самоконтролі суспільства, громадянської зрілості людей [3, с. 129].

Як справедливо зазначає Г.В. Атаманчук, демократизм – це складний і багатогранний принцип, що вимагає передусім встановлення глибокої та постійної взаємозалежності між суспільством і державою, між всіма компонентами суспільства та необхідними компонентами системи державного управління [4, с. 194].

Розглядаючи принцип демократизму, неможливо лишити без уваги його взаємозв'язок із принципом прозорості.

Проблема прозорості останнім часом все частіше згадується при характеристиці різних соціальних інституцій у контексті демократизації державного і суспільного життя в Україні.

Багато в чому це пов'язано з вивченням міжнародних стандартів та адаптацією досвіду країн Європейського Союзу, в якому прозорість визнано одним із принципів, що впливає з ідеї утвердження правового співтовариства [5, с. 47].

В умовах сучасних трансформаційних змін здійснення системного реформування Служби судової охорони України, зокрема принципів їх діяльності, є як ніколи актуальним.

Деякі дії Служби судової охорони України лишаються не до кінця зрозумілими і потребують ґрунтовних пояснень для громадськості. Суспільство бажає знати про цілі та плани Служби судової охорони України щодо захисту його законних прав та інтересів, тому Служба судової охорони України повинна забезпечити максимальну ступінь відкритості всіх процесів, що відбуваються у сфері їх діяльності, у тому числі і адміністративної.

Переходячи до розгляду принципу гуманності, необхідно відмітити, що, згідно зі статтею 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням [6].

Згідно зі статтею 5 Загальної декларації прав людини, ніхто не повинен зазнавати тортур, жорстокого, нелюдського або принижуючого його гідність поводження і покарання [7].

У статті 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права зазначено, що нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідженням [8].

Цей принцип виражає систему поглядів, що визнає цінність людини як особистості, її права на волю, щастя, розвиток, виявлення своїх здібностей, що вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів. Цей принцип поєднує в собі рівність, справедливість, людяність, що є бажаною нормою відносин між людьми [9, с. 115].

Отже, принцип гуманності означає, що працівник Служби судової охорони України у своїй діяльності повинен бути ввічливим, люб'язним та делікатним по відношенню до підозрюваних, свідків або потерпілих. Є неприпустимим негуманне або принизливе ставлення до будь-кого, незалежно від його статусу під час правовідносин з Службою судової охорони України.

Логічним продовженням нашого дослідження буде розгляд принципу довіри населення.

Довіра – це щось таке, що може відбутися чи не відбутися. Вона потребує свідомого створення та постійної уваги. Вона динамічна. Її можна втратити, а можна і створити. Все, що відбувається навколо, впливає на рівень довіри між людьми [10]. Тобто необхідно постійно вивчати статистику довіри населення до Служби судової охорони України та своєчасно ліквідувати негативні чинники, що значно зменшують рівень довіри.

Діяльність Служби судової охорони України повинна бути організована так, щоб працівники користувалися повагою у населення як професіонали, на яких покладена одна з головних функцій держави.

Тобто, на наше переконання, для реалізації цього принципу необхідно приділити увагу двом складовим: по-перше, підвищити рівень організаційної діяльності (спроможність керівної ланки на якісну організацію діяльності підлеглих), по-друге, підвищити рівень професіоналізму та компетенції безпосередніх виконавців правоохоронної функції, у тому числі і адміністративної.

Варто зазначити, що однією з умов успіху та результативності адміністративної діяльності Служби судової охорони України є добре налагоджена зовнішня взаємодія з органами влади, громадськими організаціями, ЗМІ, населенням та ін.

Досить важливою умовою принципу зовнішньої взаємодії є наявність спільної мети та інтересу кожного зі сторін взаємодії. Тобто зовнішня взаємодія Служби судової охорони України являє собою співпрацю з органами державної влади, громадськістю, ЗМІ тощо поза межами структури органів внутрішніх справ.

Як справедливо зазначає Л.А. Мазур, найважливішою умовою встановлення реальної, а не «формальної» взаємодії є наявність спільного інтересу у кожного із суб'єктів взаємодії.

На думку автора, взаємодія з різними суб'єктами під час протидії обігу майна, одержаного злочинним шляхом, передбачає взаємоузгоджену діяльність різних правоохоронних і державних органів, громадських об'єднань, цілі й завдання яких певною мірою збігаються.

Тобто взаємодія Служби судової охорони України з різними суб'єктами під час протидії правопорушенням повинна утворювати колективну діяльність за межами Служби судової охорони України із всіма правоохоронними відомствами, органами державної влади, ЗМІ, громадськими об'єднаннями, населенням, що сприятиме поєднанню зусиль кожного із суб'єктів взаємодії у єдину систему протидії правопорушенням [11, с. 107].

Наступним принципом, який ми розглянемо, є принцип підконтрольності та підзвітності.

Підконтрольність та підзвітність у демократичній державі для громадськості реалізується через ЗМІ, які інформують громадян про стан правопорядку у країні та доводять до відома Служби судової охорони України громадські позиції і оцінки їх діяльності.

Ми вважаємо, що основною метою принципу підконтрольності та підзвітності є виявлення недоліків і відхилень, що призводять до негативних наслідків.

В адміністративній діяльності Служби судової охорони України це дає змогу вчасно виявити, попередити, спрогнозувати негативні явища в майбутньому. Держава та суспільство повинні мати механізми, які дозволять контролювати діяльність Служби судової охорони України та бути впевненими, що останні діють у рамках закону.

Що ж стосується підзвітності, то дуже цікаво з цього приводу зазначають О.М. Бандурка та Дж. Перлін. На їх думку, працівники Служби судової охорони України, котрі працюють із населенням – суб'єкти підзвітності, підзвітні не лише, так би мовити, нагорі (перед ієрархією начальників, перед урядом) і в середині (перед собою і своїми колегами), а й зовні – перед різноманітними інституційними партнерами, зокрема перед законодавцями; перед організованими групами інтересів і тиску; перед ЗМІ і громадянами [12, с. 88-89].

Ми цілком погоджуємося з таким механізмом, але вважаємо, що його доцільніше поділити на три складові:

- державний контроль (здійснюють Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, суди, прокуратура, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування);
- внутрішній або відомчий (Вища рада правосуддя);
- громадський (контроль з боку громадськості, ЗМІ).

Не менш важливе місце в системі загальносоціальних принципів посідає принцип поєднання переконання та примусу.

Слід зазначити, що переконання та примус відрізняються один від одного за характером впливу на особу. Принцип переконання стимулює до правомірної поведінки. Принцип примусу, в свою чергу, примушує громадянина змінити свою поведінку в бажану для держави та суспільства незалежно від його волі і бажання.

Працівники Служби судової охорони України уповноважені законом на застосування заходів переконання та примусу.

Сутність переконання в Служби судової охорони України полягає у впливі на свідомість та поведінку людей з метою формування у них правильних переконань, розуміння необхідності добровільно і сумлінно виконувати вимоги закону та інших правових норм [13, с. 66].

Переконання в адміністративній діяльності Служби судової охорони України – це метод впливу на свідомість і поведінку людей, що представляє собою сукупність заходів виховного, роз'яснювального та заохочувального характеру, що здійснюються з метою підвищення правосвідомості громадян і добровільного дотримання та виконання законів [14, с. 13, 15, с. 252, 16, с. 31].

Отже, повсякденна робота працівників Служби судової охорони України повинна здійснюватися так, щоб громадяни могли спілкуватися з ними, висловлювати свої пропозиції та зауваження щодо їх діяльності.

Що стосується адміністративного примусу, то ми цілком погоджуємося з думкою А.Т. Комзюка, який зазначає, що адміністративний примус – це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистого та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення [17, с. 34, 18, с. 105–108, 19, с. 189].

Отже, принцип поєднання переконання та примусу в адміністративній діяльності Служби судової охорони України є досить важливим. Без застосування переконання та примусу Служби судової охорони України при здійсненні адміністративної діяльності не могли б нормально функціонувати та належним чином виконувати делеговані державою функції.

Під час реалізації Служби судової охорони України адміністративної діяльності принцип поєднання переконання та примусу відіграє важливу роль і дозволяє виконати важливе завдання – профілактику злочинності.

Отже, під загальносоціальними принципами ми пропонуємо розуміти принципи, на яких повинні ґрунтуватися взаємовідносини Служби судової охорони України саме із соціумом. На наше переконання, провадження діяльності Служби судової охорони України із додержанням цих принципів дозволить задовольнити прагнення громадськості до вдосконалення всієї Служби судової охорони України узагалі.

Перспективними подальшими науковими дослідженнями слід визначити внутрішньоорганізаційні принципи Служби судової охорони України в *країнах-членах Європейського союзу*.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2015. 1728 с.
2. Конституційне право України: [підручник] / [В.Ф. Погорілко. О.Ф. Фрицький, О.В. Городецький та ін.]. Київ: Наук. думка, 1999. 734 с.
3. Соціальний менеджмент: учебник / под ред. Д.В. Валового. М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез»; Акад. труда и социал. отношений, 1999. 384 с.
4. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. М.: Юрид. лит., 1997. 400 с.
5. Грицяк І. Основні принципи права Європейського Союзу та їх застосування в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2014. № 3. С. 43–50.
6. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
7. Загальна декларація прав людини: [прийн. та проголош. в резолюції 216 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10.12.1948] URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015. Назва з верху екрана.
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: від 16.12.1966 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
9. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: [підручник] [за ред. Ю.Ф. Кравченка]. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.
10. Довіра як втрачений елемент / за матеріалами «Trust: the missing ingredient»; скороч. пер.: Ярослав Федорак. Management.Com.Ua: інтернет-портал для управлінців. 10.07.2007. URL: http://www.management.com.ua/notes/trust_missing.html.
11. Наукові та організаційно-правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом: монографія / [А.В. Баб'як, Л.А. Мазур, І.О. Крепаков, М.В. Стащак]; за заг. наук. ред. С.М. Гусарова та В.В. Шендрика. Львів: Галиц. видав. спілка, 2014. 160 с.
12. Демократичне поліціювання: зб. наук. ст. / за заг. ред. О.М. Бандурки та Дж. Перліна; наук. ред. О.В. Тягло. Львів: Астролябія, 2011. 492 с.
13. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: [підручник] / за заг. ред. О.П. Рябченко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2019. 256 с.

14. Административная деятельность органов внутренних дел: учеб. пособие для подгот. к экзаменам / МВД, Урал. юрид. ин-т МВД России; [авт. – сост. В.Ю. Пантелеев, А.Л. Ховралёв, А.В. Михалёв, А.Б. Южаков]. К, 2012. 57 с.
15. Адміністративна діяльність: навч. посіб. / за заг. ред. О.І. Остапенка. Львів: Львів. ін-т внутр. справ, 2012. 252 с.
16. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2006. 336 с.
17. Адміністративна діяльність міліції: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2014. 448 с.
18. Еропкин М.И. Административное принуждение. Советское административное право. Методы и формы государственного управления / [Березовская С.Г., Васильев Р.Ф., Еропкин М.И. и др.]. К.: Юрид. лит., 1977. Разд. III. С. 105–128.
19. Чумак В.В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз: монографія. Харків: Константа, 2019. 490 с.